

Eksperti teologije nekad su osudili Galilea, a današnji teološki eksperti osuđuju nekadašnje eksperte. Teologija se, Bogu hvala, razvija a i *ecclesia est semper reformanda*. Jedan od razloga sukoba Crkve i Galilea bio je taj što je Galileo pokušao mimo teologa dati novu interpretaciju Biblije u svjetlu novih spoznaja u znanosti. Nadamo se da se neće ponoviti slično kod interpretacije ekološke etike, ili, još gore, da, zbog vlastite indolentnosti, teologija bude ignorirana kao irelevantna glede ekoloških problema. Galileo i Darwin su kod mnogih teologa prihvaćeni, nadajmo se da će tako biti i s ekološkom etikom temeljenom na načelu entropije!

Ivo Derado

MIR U PRAVEDNOSTI

Konferencija europskih crkava - Vijeće europskih biskupskih konferencija, *MIR U PRAVEDNOSTI. Pravda i mir se zagriše, Završni dokument Europskoga ekumenskog susreta, 15.-21. svibnja 1989.*, Basel (Švicarska), Franjevački institut za kulturu mira, Dokumneti 1, Split 1996, 72 str.

U listopadu ove godine objavljen je radni dokument kao priprema za Drugo europsko ekumensko zborovanje koje će se održati u Grazu, u Austriji, od 23. do 29. lipnja 1997. godine na temu "Pomirenje, dar Božji i izvor novog života". Radni dokument je do sada preveden na većinu europskih jezika, a našoj su javnosti dijelovi dokumenta predstavljeni u IKI (br. 47/96). Kao svoj doprinos pripremi Drugoga europskoga ekumenskog zborovanja Franjevački institut za kulturu mira i Kršćanska informativna služba (KIS) izdali su hrvatski prijevod završnog dokumenta Prvoga europskoga ekumenskog susreta održanog u Baselu, u Švicarskoj od 15.-21. svibnja 1989.¹ Dokument je prevela mr. Dragica Turkalj-Lončar, lektorica je mr. Nives Opačić, a teološku lekturu izvršio je mr. Marko Lončar.

Uz *Predgovor* u kojemu je opisan tijek nastajanja samog Dokumenta i u kojemu je vidljivo da je on zasnovan na širokom procesu savjetovanja i rasprave, Dokument sadrži šest poglavlja naslovljenih: *Europski ekumenski susret Mir u pravednosti*,

¹ Naslov originala: Konferenz Europäischer Kirchen, Rat der Europäischen Bischofskonferenzen, *Schlußdokument der Europäischen Versammlung Frieden in Gerechtigkeit*, Basel 1989, Erzb. Seelsorgeamt, Postfach 449, 7800 Freiburg i.B.

Izazovi, Naša zajednička vjera, Priznanje grijeha i obraćenje Bogu, Na putu prema sutrašnjoj Europi, Temeljne izjave, praktične obveze, preporuke i vidici budućnosti. Ili, kako piše u samom Dokumentu, sročeni su na temelju triju radnji: "Vidjeti, prosuđivati i djelovati" (br. 6). Polazeći od opisa situacije, prikazuju se elementi zajedničke vjere i obraćenja da bi se u posljednjem dijelu formulirale predodžbe o budućoj Europi te izjave, preporuke i praktične obveze.

U prvom poglavlju Dokumenta kratko je prikazana povijest sazivanja ovoga ekumenskog susreta, broj sudionika, različitost i slaganje u tumačenju samog susreta. Naime, odluka o sazivanju susreta *Mir u pravednosti* donesena je na plenarnom sastanku Konferencije europskih crkava (KEC-a), a na samome susretu sudjelovalo je gotovo 700 delegata iz 120 crkava članica Konferencije europskih crkava (KEC) i 25 biskupskih konferencija Vijeća europskih biskupskih konferencija (VEBK²). Većina crkava članica KEC-a shvatila je baselski susret kao doprinos "koncilijarnom procesu" dok su se druge na susretu zastupljene crkve odrekle tog pojma. Međutim, svi su sudionici baselskog susreta složno prihvatili obvezu da pridonose ekumenskom procesu za mir, pravdu i očuvanje stvorenoga. Iako crkve sudionice ovog susreta nisu u potpunom zajedništvu, žele zajedno dati svjedočanstvo o vjeri iz koje žive kao kršćani i tako kao kršćani odgovoriti znaku vremena.

U drugom su poglavlju pojmovima mira, pravde i okoline obuhvaćeni problemi koji ugrožavaju preživljavanje čovječanstva i uzrokuju globalnu krizu. Osobito je značajno upućivanje na međuovisnost pojedinih dimenzija krize. Dublji korijeni današnje krize prema Dokumentu su u čovjekovoj samoobmani da može urediti svijet, u umišljenosti u kojoj precjenjuje svoju ulogu u odnosu na život, u predodžbi o stalnom gospodarskom rastu bez obzira na etičke vrijednosti, u uvjerenju da je stvoreni svijet dan čovjeku na bezgranično iskorištavanje, u slijepom povjerenju da će nova otkrića riješiti sve novonastale probleme (br. 19). Dokument nije protiv ljudski stvorenog napretka, ali mu se slijepo ne prepušta. Isto se tako odlučno opire sve većem prepuštanju osjećaju nemoći, rezignacije ili očaju. Ističe kršćansku nadu kao duhovno nastojnje protiv svakog fatalizma (br. 20).

Zajedničku vjeru u Trojstvenog Boga, Stvoritelja koji se čovječanstvu objavio u Isusu Kristu, sudionici su ispovjedili u poglavlju *Naša zajednička vjera*. Kršćani se osjećaju dužnima proglašavati Evanđelje mira. Bog pravde (br. 31), Bog mira i pomirenja (br. 32), Bog svega stvorenoga (br. 33) postaje program djelovanja kršćana u

² Prevoditeljica upozorava da rabi hrvatske skraćenice KEC i VEBKL, a ne prema njemačkom izvorniku KEK i CCEE.

odnosu na nagomilane, ugrožavajuće i isprepletene probleme suvremenoga svijeta. Upravo na tom zajedničkom putu traženja i djelovanja na području mira, pravde i očuvanja svega stvorenoga kršćani bolno osjećaju podijeljenost svojih crkava (br. 40).

U dva navrata sudionici Europskoga ekumenskog susreta kritički su sagledali vlastitu povijest: u četvrtom poglavlju, u kojem navode svoje propuste, i u petom poglavlju, u kojem razmišljaju o prošlosti Europe.

Kršćani javno priznaju da se nalaze "u slijepoj ulici", u krajnjoj liniji zato što su skrenuli s Božjega puta (br. 41). Žele proglasiti da Bog otvara budućnost onima koji mu se obraćaju i u tom smislu ispovijedaju svoju odgovornost. Ispovijedaju da su crkve i kršćani višestruko zakazali (br. 42). "Predugo smo se pravili slijepima pred evanđeoskim zahtjevima i posljedicama pravde, mira i očuvanja svega stvorenoga" (br. 42). "Spoznajemo da smo zatočnici struktura koje dovode do nepravdi, nasilja, rasipništva i do uništenja" (br. 43). Ekumenski proces za pravdu, mir i očuvanje svega stvorenoga u ovom smislu vrednuju ne samo kao pokret pokore i kajanja, već i kao znak novoga života (br. 43).

Obraćanje kojemu kršćani teže prema Dokumentu jest u traženju puta iz razlika koje razdvajaju ljude, iz struktura koje uvjetuju glad, nestašicu i smrt; iz nezaposlenosti; iz svijeta u kojem se moralne i etičke vrijednosti potkopavaju, ako ne i odbacuju... (br. 45). Kratko bi se moglo reći da se obraćenje u Dokumentu poima kao traženje puta na području međuljudskih odnosa (pravde, mira, ekumenizma) te na području ekologije.

U odnosu na prošlost Europe sudionici susreta priznaju njezinu kolonijalnu ekspanziju, robovlasništvo, rasizam... Prisjećaju se da je Europa bila kolijevka dvaju svjetskih ratova, razdvojenosti kršćana i svađa koje su uvelike odredile europsku povijest, priznaju vjerske ratove, kao i šutnju Crkve prema nepravdi (br. 46-48). Spoznaja prošlosti prema Dokumentu nije samo izvor poniznosti već i otvorenosti prema izazovima koji danas nastaju u Europi (br. 49-50). Od suvremenih europskih događaja Dokumentat nabraja: poboljšanje odnosa Istok-Zapad u okviru KESS-a, demokratske reforme, proces integracije u zapadnoj Europi (br. 51). U okviru tih događaja crkve su, prema Dokumentu, pozvane liječiti rane podijeljenosti u Europi (br. 54-56), raditi na razoružanju i stvarnju povjerenja (br. 57-58), promicati dijalog i nenasilna politička sredstva u rješavanju sukoba (br. 59-69). Crkva također mora biti jako budna glede posljedica zapadnoeuropske integracije te odnosa Sjever-Jug u Europi (br. 62). Sadašnje razdoblje u Europi Dokument vidi kao prijelazno razdoblje između starih problema i novih nastojanja. Kao takvo, ovo razdoblje nije bez opasnosti. Da bi

se one izbjegle, osobito je važno da se proces *promjene* pretvori u proces *pomirenja*.

Vrijedna promišljanja je rečenica: "Kao crkve u Europi mi nismo samo gledaoci; mi smo, štoviše, i dio nade i dio razdora" (br. 63). Ova izjava svjedoči da kršćani ne žele s razdaljine promatrati društvene događaje, sudjelovati u njima kao promatrači, bilo u suđenju, bilo u pokušajima mijene, već žele u svim događajima sudjelovati aktivno, od priznanja vlastitih pogrešaka do pokušaja iznalaženja novih rješenja.

Četrto poglavlje, *Temeljne izjave, praktične obveze, preporuke i vidici budućnosti*, sastoji se od četiri podnaslova: *Izjave i obveze, Preporuke, Dijalog s ljudima u drugim dijelovima svijeta, Budućnost i daljnje zadaće ekumenskog procesa u Europi*.

Uz osnovnu preporuku da se težnje za mirom, pravdom i očuvanjem svega stvorenoga ne odjeljuju od propovijedanja Evanđelja (br. 79), sudionici susreta svoje preporuke usmjeravaju u skladu s temeljnim određenjem Dokumenta na tri područja: područje pravde (br. 84-85), mira (br. 86) i okoliša (br. 87).

Preporuke na području pravde počinju tvrdnjom da cijelo čovječanstvo hitno treba novi gospodarski poredak. U tom smislu sudionici susreta traže: da se svaki privredni razvitak planira i ostvaruje uz poštivanje okoliša i budućih naraštaja (br. 84); oprost dugova najsiromašnijim zemljama u razvoju (br. 84, b); provođenje svih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima (br. 84 c); osnivanje nadzornih mehanizama prilikom kršenja ljudskih prava (br. 84, d); aktivno sudjelovanje protiv rasizma koji se često institucionalizira i pretvara u sustav (br. 84, d); pri razmatranju porasta pučanstva nikada se ne smije obezvrijediti ljudsko dostojanstvo i poštivanje života (br. 84, f); očuvanje života treba biti vrhovni kriterij u izgradnji društvenog reda (br. 84, g); ravnopravnost muškarca i žene u crkvi i društvu (br. 84, h-j); promicanje zastupljenosti mladih ljudi u crkvenim tijelima (br. 84, k); dokinuće svih ograničenja prema izbjeglicama i socijalnim radnicima i borbu protiv temeljnih uzroka tih pokreta (br. 84, l); stvaranje kontakata sa zemljama nečlanicama Europske unije u Europi i u svijetu (br. 84. m). Sve ove preporuke kratko su sažete u br. 85 u kojemu se kršćane poziva da preuzmu svoju osobnu odgovornost u promjeni nepravednih struktura.

Preporuke o izgradnji mira odnose se na potrebu izgradnje međunarodnih mehanizama miroljubivog rješavanja sukoba. Naglasak je na tome da promicanje mira treba imati prednost pred sprječavanjem rata (br. 86 a).

U odnosu na okoliš Dokument preporučuje uvođenje još djelotvornije mjere štednje energije (br. 87, b); ravnomjerniju raspodjelu energije (br. 87, d); pronalaženje provjerene tehnike regu-

liranja uklanjanja otpada, osobito atomskog (br. 87, f); potrebitost zakona i nadzora genetskih istraživanja i manipuliranja (br. 87, h); očuvanje raznovrsnosti i mnoštva vrsta (br. 87, i).

U podnaslovu Dijalog s ljudima u drugim dijelovima svijeta sudionici susreta, uz važnost slušanja što crkvi u Europi govore crkve i kršćani iz drugih dijelova svijeta i što od njih očekuju (br. 89), naglašavaju i dijalog s drugim religijama, kulturama i svjetonazorima. Međutim, da bi kršćani u tome bili vjerodostojni, moraju gajiti dobre odnose unutar crkava i među njima (br. 90). Osim dijaloga potrebno je i zajedničko djelovanje kršćana na području pravde, mira i očuvanja svega stvorenoga (br. 91).

Sudionici su ovaj susret ocijenili kao jedinstveni događaj u Europi - "susreta poput ovoga nije bilo još nikad" (br. 92). Završni dokument odražava ono što se u zajedničkom radu doživjelo kao ohrabrenje, ali i područja na kojima su se sudionici osjećali nesigurnima. Uz područja zajedničkih briga otvorena su i nova pitanja, posebno u pogledu temeljnih pitanja socijalne etike (br. 93). Bili su kadri ustanoviti (dva puta: br. 70 i 95) da je Europski ekumenski susret dio tekućeg procesa, a ne punktualni događaj. Mišljenja su da je veoma važan nastavak rada nakon baselskog susreta. Naime, završni dokument je na europskoj razini i po naravi stvari je prilično općenit (br. 95). Stoga se na kraju Dokumenta donose praktične preporuke kako zaključke susreta učiniti djelotvornima u životu (br. 96-98). Danas, kad se nalazimo u već uznapredovaloj fazi pripreme za Drugi europski ekumenski susret, bilo bi zanimljivo znati s koliko neizvjesnosti ili s kojim stupnjem sigurnosti su sudionici susreta izrazili molbu VEBK-u i KEC-u da odredi radne skupine koje će tekući proces ovog susreta unapređivati i pratiti te ispitati bi li se mogao sazvati koji novi europski susret za otprilike pet godina (br. 98).

Prvi europski ekumenski susret počeo je u Baselu na blagdan Duha Svetoga, kako bi se time izrazila zajednička poslušnost Duhu Svetomu i potvrdilo da je ekumenski proces pravde, mira i očuvanja svega stvorenoga iznad svega djelo Duha Svetoga. Dokument završava *Molitvom mira*, uz preporuku svim crkvama i kršćanima u Europi da mole tu molitvu (br. 99).

Ovaj dokument prvi je u nizu Dokumenta Franjevačkog instituta za kulturu mira. Njegovim prijevodom izdavač želi dati svoj prinos ekumenskim nastojanjima na našim prostorima i tako odgovoriti pozivu pape Ivana Pavla II. upućenog svećenicima, redovnicima i redovnicama za vrijeme posjeta Hrvatskoj da se zauzmu oko jedinstva svih kršćana. Osim toga, prijevod Dokumenta objavljen je u godini u kojoj se obilježava 10. obljetnica poznatog

ekumenskog susreta u Asizu, susreta koji franjevce i franjevke obvezuje za promicanje ekumenskoga i međureligijskog dijaloga na dobrobit cjelokupnog čovječanstva.

Rebeka Anić

HRVATSKA PROPOVIJED

Josip Bratulić, *Hrvatska propovijed od sv. Metoda do Strossmayera*, Zagreb 1996.

Riječ je izvor i sredstvo poruke. I Krist se njome služio. Štoviše, bio je i propovjednik. Izlagao je i tumačio Radosnu vijest (Mt 9,35). U svojim je prisposodobama, na primjer u govoru na gori ili u parabolama o sijaču, dao vrsne uzorke kratke a jezgrovite propovijedi. I svojim je učenicima zapovjedio da nastave njegovo djelo, šire evanđeoski nauk i propovijedaju (Mk 16,15; Mt 28,19-20). Tako se od samih početaka u Crkvi razvila propovijed, specifičan biblijsko-religiozni govor poučna sadržaja koji, uz izlaganje i tumačenje kršćanskih istina, posebnu pažnju posvećuje vjerskom odgoju i čudorednom životu.

Naša je duhovna i kulturna baština puna propovjedne literature, od najstarijih vremena do danas. S njom je u stvari i započela naša pismenost i srednjovjekovna književnost. Misale, lekcionare i brevijare slijedile su propovjedne zbirke: homilijari, blagdanari i korizmenjaci, blagdanske i korizmene propovijedi koje su tumačile evanđeosku riječ i crkveni nauk. Šteta što se o tome - osim, djelomično, o nekim srednjovjekovnim kodeksima i ponekim istaknutijim propovjedničkim djelima - malo raspravljalo i pisalo. Još manje se je bogata propovjedna literatura s povijesno-literarnog i kulturološkog gledišta kritički valorizirala i objavljivala u novim izborima. To je činilo da su mnoge vrijedne homiletske stvari, ako i čitav žanr propovjedničke književnosti, malo poznate široj javnosti.

Taj je propust i prazninu na primjeran način popunila nedavno objavljena *Hrvatska propovijed* tiskana u nizu Školske knjižnice "Hrvatska književnost od Bašćanske ploče do naših dana". Izbor je priredio i popratio uvodnikom i drugim pomagalima prof. Josip Bratulić, vrstan poznavatelj hrvatske pisane riječi i njezina propovjednog žanra. Djelo je to značajnije što se radi o veoma složenoj i slojevitoj građi govornog karaktera u tisućljetnom razdoblju hrvatske propovijedi koja započinje i prati sve modifikacije govorne i pisane riječi od prvih početaka naše pismenosti do moderne književnosti, vodeći s jedne strane računa o govorničkim